

T. XVII (2014) Z. 1 (33)
ISSN 1509-1074

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

The arts in Poland's 'quality'
periodicals of the 1940s and
1950s: A research report

**Zagadnienia
plastyczne
a czasopiśmiennictwo
kulturalne w Polsce
lat 40. i 50. XX wieku**

Komunikat z badań*

Katedra Kulturoznawstwa
Uniwersytet Gdański
ul. kpt. A. Kasztelana 14
PL 81-185 Gdynia
e-mail: m.howorus-czajka@ug.edu.pl

**Magdalena
HOWORUS-
CZAJKA**

KEY WORDS:
History of the Polish press (1945–1989), the arts
in 'quality' periodicals of the 1940s and 1950s

SŁOWA KLUCZOWE:
historia prasy polskiej (1945-1989), zagadnienia
plastyczne, czasopiśmiennictwo kulturalne lat
40. i 50. XX wieku

ABSTRACT
Although it is concerned
with the situation of the Polish press
in the 40s and 50s of the last century,
this article does not pretend to be
exhaustive in its coverage.
Its scope is limited to those titles that
showed interest in the arts and thus
made an impact on the development of
Polish art at that time. The principal aim
of this study is to present the highlights
of contemporary discussions about art,
ie. to outline the major themes of the
debate and signpost them to the key
texts.

ABSTRAKT
Niniejszy artykuł, zarysowując sytuację
powojennego czasopiśmiennictwa polskiego, nie
ma na celu omówienia wszystkich istniejących
tytułów prasowych w latach 40. i 50. XX w.
Dążeniem autorki było scharakteryzowanie tylko
tych z nich, które wykazywały zainteresowanie
zagadnieniami plastycznymi, przez co odcisnęły
piętno na ówczesnej sztuce polskiej. Głównym
zaś celem było omówienie ważniejszych głosów
w toczących się na łamach prasy dyskusjach
dotyczących sztuki. Podjęta tu problematyka
koncentruje się na usystematyzowaniu głównych
wątków dyskusji i poparciu ich konkretnymi
artykułami.

Streszczenie

Prasa powojenna, póki nie przygniotła jej cenzura, należała do podstawowych czynników kulturotwórczych, informacyjnych i dydaktycznych. Ponadto była w owym czasie główną trybuną dyskusyjną o ogólnopolskim zasięgu.

Ze względu na rolę, jaką spełniało czasopiśmiennictwo w interesującym mnie okresie uczyniłam je podstawowym obszarem badawczym prezentowanego artykułu. Zasadniczym kryterium doboru tytułów prasowych był ich ścisły związek z życiem artystycznym ówczesnej Polski. Dla uzyskania szerszej perspektywy grupa ta została poszerzona o tytuły specjalizujące się również i w innych dziedzinach, lecz dotyczących problematyki środowisk twórczych. Z ogromnej masy różnorodnych informacji zawartych w czasopiśmiennictwie tamtego okresu zostały wyłuskane artykuły, ilustrujące zainteresowanie autorów ważkimi problemami ówczesnej plastyki. W latach 1945–1949 były to:

- 1) wspomnienia o zmarłych lub pomordowanych przez faszystów artystów,
- 2) oblicza sztuki współczesnej i roli artysty,
- 3) dyskusja o realizmie, temacie malarskim i nowych zadaniach plastyki,
- 4) sytuacja materialna i status społeczny artysty,
- 5) informacje o bieżących wydarzeniach artystycznych w kraju,
- 6) popularyzacja nowych zjawisk artystycznych, wspieranie młodych artystów,
- 7) tendencje sztuki na świecie.

Polemiki te kończą się w lipcu 1949 r., kiedy to ukazało się sprawozdanie z katowickiego zjazdu ZPAP, na którym ówczesny wiceminister kultury i sztuki Włodzimierz Sokorski, wspierany przez Juliusza Krajewskiego, sprzecyzował program socrealizmu. Obszerne sprawozdanie z tego zjazdu ukazało się „Przeglądzie Artystycznym”. Od tej chwili autorzy wypowiedzi prasowych prezentują jednomyślnie negatywny stosunek do sztuki awangardowej. Opinie na temat sztuki w świecie także były zgodne — wzór godny naśladowania dawała zaangażowana, proletariacka sztuka radziecka w przeciwieństwie do imperialistycznej sztuki Zachodu („Przegląd Artystyczny”, „Życie Literackie”, „Po Prostu”, „Przegląd Kulturalny”, „Nowa Kultura”, „Materiały do studiów i dyskusji z zakresu teorii i historii sztuki, krytyki artystycznej oraz metodologii badań nad sztuką”). Drugim wątkiem często podejmowanym na łamach prasy była dyskusja nad reformą szkolnictwa, która rozpoczęła się już w 1948 roku („Przegląd Artystyczny”, „Po Prostu”, „Wies”).

Kolejne przeobrażenia na polskiej scenie politycznej nastąpiły w okresie tzw. „odwilży”, a więc po 1955 roku. Miały one swój szeroki oddźwięk w prasie kulturalnej. Powrócono do dyskusji na temat oblicza sztuki współczesnej i o roli artysty („Życie Literackie”, „Przegląd Kulturalny”, „Nowa Kultura”). Wzrosło również zainteresowanie nowatorskimi zjawiskami artystycznymi oraz pojawiały się artykuły wspierające działania młodych artystów („Życie Literackie”, „Po Prostu”, „Przegląd Kulturalny”, „Nowa Kultura”, „Odra”, „Struktury”). Pilniej także śledzono zmiany w sytuacji sztuki w świecie („Życie Literackie”, „Nowa Kultura”).

Niezwykła złożoność sytuacji społeczno-politycznej zaistniałej podczas utrwalania się władzy socjalistycznej w Polsce po II wojnie światowej nie pozostawała oczywiście bez wpływu na przemiany zachodzące w czasopiśmiennictwie polskim¹. Autorka, mając świadomość bogactwa wątków badawczych w rozważaniach o polskiej kulturze literackiej i historii czasopiśmiennictwa polskiego, koncentruje się w niniejszym tekście na przeglądzie dyskusji i polemik dotyczących sztuk plastycznych, jakie przetoczyły się przez łamy prasy kulturalno-społecznej lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku. Nie omawia też wszystkich istniejących wówczas tytułów prasowych charakteryzując tylko te z nich, które wykazywały zainteresowanie zagadnieniami plastycznymi, przez co odcisnęły piętno na ówczesnej sztuce polskiej. Kolejność prezentacji czasopism jest podyktowana śledzeniem rozwoju polemik toczących się na łamach ówczesnej prasy.

Rozwój badań nad historią polskiego czasopiśmiennictwa zaowocował wieloma ważnymi publikacjami².

Pierwszym tygodnikiem społeczno-literackim w powojennej Polsce było „Odrodzenie” (1944 r.)³. Kluczową postacią pisma był Jerzy Borejsza. Redakcja nie formułowała określonego programu ideowo-artystycznego. Zamieszczano chętnie artykuły

---

* Niniejszy artykuł jest komunikatem z badań przedstawionych w szerszej formie w książce M. Howorus-Czajka, *Przenikanie idei informelu a prasa polska lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku*, Gdańsk 2013.

¹ Temat utrwalania się socjalizmu w kulturze i sztuce polskiej czytelnikom „Rocznika Historii Prasy Polskiej” przedstawił Jerzy Myśliński (J. Myśliński, *Prasowy dyskurs o kulturze polskiej przed próbą implantacji socrealizmu*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, T. XIII (2010), z. 1–2, s. 249–250.) Dlatego też, zważywszy na ograniczenia objętościowe przewidziane dla artykułu, autorka nie opisuje tego procesu i koncentruje się na obranym zasadniczym temacie.

² Niemożliwe z przyczyn objętościowych jest przedstawienie bogatego zbioru literatury przedmiotu. Dlatego też autorka przywołała tylko jedną z najnowszych publikacji dotyczących poruszonego w niniejszym artykule tematu pt. *Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL*, red. U. Jakubowska, Warszawa 2011, która to publikacja została opatrzona wyczerpującym wykazem bibliografii przedmiotowej. Do najnowszych publikacji dotyczących prasoznawstwa ukazujących rozwój badań na ten temat należy książka J. Jarowieckiego, *Prasa na ziemiach polskich XIX i XX wieku*, Wrocław 2013.

³ K. Koźniewski, *Historia co tydzień. Szkice o tygodnikach społeczno-kulturalnych 1944–1950*, Warszawa 1977, s. 7–82; J. Myśliński, *Prasa w Polsce Ludowej. Czasopisma społeczno-kulturalne*, [w:] J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988, s. 152–202; M. Markiewicz, „Odrodzenie”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960*, red. A. Wojciechowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 365–369; J. Myśliński, *Lata 1944–1948*, [w:] *Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL...*, s. 20–23.

polemiczne sprzyjając rozwojowi dyskusji na temat plastyki i literatury. O sztukach plastycznych pisali w „Odrodzeniu” m.in. Jan Kott, Julian Przyboś, Artur Sandauer i Adam Ważyk. Do grona stałych recenzentów należeli Tadeusz Dobrowolski, Anna Linke — w 1948 r., a od 1949 r. — Janusz Bogucki. Na łamach tygodnika toczyła się dyskusja na temat poszukiwań aktualności sztuki współczesnej⁴ i o roli artysty⁵. To właśnie w „Odrodzeniu” ukazał się słynny i brzemienisty w skutki artykuł Dobrowolskiego pt. *O hermetyzmie i społecznej izolacji dzisiejszego malarstwa*⁶. W artykule tym, posiadającym miejscami charakter manifestu, zostały skrytykowane kierunki sztuki nowoczesnej, a za jedyne wartościowe dążenie w sztuce uznał autor realizm. Najważniejszym jednak było, iż zostały tu sformułowane postulaty realizmu socjalistycznego w plastyce⁷. Zdecydowaną polemikę z tezami Dobrowolskiego podjął m.in. Przyboś⁸, a następnie Ważyk⁹. To był jednak dopiero początek ważkiej dyskusji o realizmie, temacie malarskim i nowych zadaniach plastyki. Dyskusja ta odbiła się szerokim echem w czasopiśmiennictwie polskim lat czterdziestych. Te swobodne, polemiczne wypowiedzi dotyczące oblicza sztuki współczesnej zostały szybko zdominowane przez propagandę sztuki socrealistycznej¹⁰. W latach 1947–1948 w polityce pisma nastąpił wyraźny zwrot w kierunku realizmu socjalistycznego, a Borejsza został praktycznie odsunięty¹¹. Poza tematyką krajową „Odrodzenie” żywo interesowało się również sytuacją sztuki w świecie. Do takich artykułów należą wypowiedzi Julii Hornung, Przybosia, korespondencja z Nowego Jorku Czesława Miłosza, czy komentarz dotyczący sztuki Paryża nadesłany przez

⁴ J. Andrzejewski, *O realizmie i fantastyce*, „Odrodzenie” 1945, nr 21, s. 1; H. Wielowieyska, *O Klub Młodych Plastyków*, tamże, nr 34, s. 5; T. Dobrowolski, *Wystawa niezależnych w krakowskim Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych*, tamże 1946, nr 1, s. 10; J. Przyboś, *Temat malarski*, tamże, nr 30, s. 9; T. Dobrowolski, *Dogmaty i tabu*, tamże, nr 38, s. 6–7; J. Przyboś, *O twórcze idee w plastyce*, tamże, nr 51–52, s. 16–17; J. Lenica, *Zagadnienia plastyczne Wystawy Ziemi Odzyskanych*, tamże 1948, nr 37, s. 6.

⁵ Np.: A. Ważyk, *Pozycja artysty*, „Odrodzenie” 1944, nr 8–9, s. 2; S. Teisseyre, *Rola i zadania sztuk plastycznych*, tamże 1945, nr 22, s. 3; H. Blumówna, *Rola i zadania sztuk plastycznych*, tamże, nr 22, s. 9; T. Dobrowolski, *Wystawa malarstwa i rzeźby w Krakowie*, tamże, nr 42, s. 7.

⁶ Tenże, *O hermetyzmie i społecznej izolacji dzisiejszego malarstwa*, tamże 1946, nr 23, s. 1–3.

⁷ B. Kowalska, *Polska awangarda malarska 1945–1980. Szanse i mity*, Warszawa 1988, s. 34.

⁸ Ukazują to artykuły: J. Przyboś, *Próba oka*, „Odrodzenie” 1946, nr 27, s. 2; tenże, *Temat malarski*, tamże, nr 30, s. 9; tenże, *Szkiełkiem i okiem*, tamże, nr 32, s. 6–7; tenże, *Odpowiedź dyletantowi*, tamże, nr 42, s. 7; tenże, *O twórcze idee w plastyce*, tamże, nr 51–52, s. 16–17.

⁹ A. Ważyk, *Spór o malarstwo*, „Kuznica” 1946, nr 34, s. 8–10.

¹⁰ F. Topolski, *Wyznania malarza*, „Odrodzenie” 1948, nr 7, s. 1; J. Bogucki, *Dysputy nieborowskie*, tamże 1949, nr 10, s. 1–2; tenże, *Droga heroicznego realizmu*, tamże, nr 19, s. 19; tenże, *Refleksje pozjazdowe na temat plastyki*, tamże, nr 31, s. 1; J. Starzyński, *O realistycznej tradycji malarstwa polskiego*, tamże, nr 18, s. 6; W. Sokorski, *O realistyczną plastykę naszej epoki*, tamże, nr 29, s. 2; J. Krajewski, *O plastyce w roku przyszłym*, tamże 1950, nr 1, s. 5; J. Borejsza, *O niektórych zagadnieniach kultury socjalistycznej i niektórych błędach*, tamże, nr 11–12, s. 3–5.

¹¹ J. Myśliński, *Prasa w Polsce Ludowej...*, s. 174.

Wazyka¹². Stałą pozycją tygodnika była kolumna zatytułowana *Kronika francuska*. W ostatnim roku ukazywania się pisma dział plastyki zdominowały wypowiedzi Boguckiego¹³. Działalność „Odrodzenia” skończyła się w marcu 1950 r., kiedy to nastąpiło jego połączenie z „Kuźnicą” i przekształcenie w „Nową Kulturę”.

Głównym architektem „Kuźnicy”¹⁴ był Stefan Żółkiewski. Od początku pismo posiadało zdecydowanie lewicowy charakter. W 1949 r. przeniesiono redakcję do Warszawy jednocześnie wprowadzając na stanowisko redaktora naczelnego Pawła Hoffmana, co sprawiło, że jeszcze silniej lansowano hasła polityki kulturalnej. Na temat sztuk plastycznych na łamach „Kuźnicy” wypowiadali się m.in. Jan Białostocki, Janusz Bogucki, Bohdan Czeżko, Joanna Guze, Jan Kott, Helena i Juliusz Krajewscy, Mieczysław Porębski, Przeclaw Smolik, Włodzimierz Sokorski, Henryk Stażewski, Teresa Tyszkiewicz, Adam Wazyk, Ignacy Witz, Juliusz Żuławski¹⁵. „Kuźnica” także interesowała się zagadnieniem oblicza sztuki w nowych, powojennych czasach. Charakter tej dyskusji sprowadzał się głównie do prób zdobycia przewagi przez główne nurty plastyki polskiej: postimpresjonizm, awangardę (utożsamianą z działaniami surrealistycznymi, kubizującymi lub abstrakcją kręgu Henryka Stażewskiego czy Władysława Strzemińskiego) oraz nowy realizm (określany w historii sztuki jako socrealizm)¹⁶. Redakcja czasopisma zamieszczała także komentarze do bieżących wydarzeń z życia kulturalnego kraju¹⁷, a także sytuacji

---

¹² Matisse o malarstwie, „Odrodzenie” 1945, nr 55, s. 6; J. Hornung, *Współczesne malarstwo włoskie*, tamże 1946, nr 21, s. 8; h.b. [Helena Blumówna?], *Surrealizm daje znaki życia*, tamże, nr 21, s. 11; T. Dobrowolski, *Wystawa współczesnych rysunków francuskich w Warszawie*, tamże, nr 27, s. 8; L. Łopatyńska, *Surrealista mimo woli*, tamże, nr 48, s. 2; C. Miłosz, *Abstrakcja i poszukiwania*, tamże 1947, nr 7, s. 3; J. Przyboś, *Nowinka*, tamże, nr 19, s. 6; A. Wazyk, *Przechadzka po muzeach paryskich*, tamże, nr 46, s. 1; J. Marcenac, *Malarstwo francuskie na kongresie wrocławskim*, tamże 1948, nr 36, s. 4; G. Pillemant, *Z paryskiego Salonu Jesiennego (nawrót ku realizmowi)*, tamże, nr 41, s. 8.

¹³ J. Bogucki, *Miejsce opuszczone przez dziecięcy, czyli sztuka majaczenia i dyscypliny*, tamże 1949, nr 5, s. 5.

¹⁴ Z. Żabicki, „Kuźnica” i jej program literacki, Kraków 1966; K. Koźniewski, *Historia co tydzień... 1944–1950*, s. 85–205; J. Myśliński, *Prasa w Polsce Ludowej...*, s. 175; M. Markiewicz, „Kuźnica”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960*, s. 369–374; J. Myśliński, *Lata 1944–1948...*, s. 23–28.

¹⁵ A. Markowska, *Sztuka w Krzysztoforach*, Kraków–Cieszyn 2000, s. 109.

¹⁶ M. Porębski, *O nową ideologię*, „Kuźnica” 1946, nr 4, s. 10; tenże, *O sztuce malarzkiej*, tamże, nr 22, s. 4–6; J. Kott, *Nieoczekiwany tradycjonalizm*, tamże, nr 29, s. 3–4; A. Wazyk, *Spór o malarstwo*, tamże, s. 8–10; H. Stażewski, *Refleksje z salonów sztuki*, „Kuźnica” 1947, nr 26, s. 6; tenże, *Deformacja w plastyce*, tamże 1948, nr 7, s. 8–9; W. Sokorski, *Sztuka nowoczesna antytezą abstrakcjonizmu (Na marginesie dyskusji w Nieborowie)*, tamże 1949, nr 16, s. 4; A. Wazyk, *Nieporozumienia malarskie*, tamże, nr 25, s. 1–2; J. Krajewski, *Na drogach do malarstwa socjalistycznego*, tamże, nr 28, s. 1; I. Witz, *Na nowe pozycje w plastyce*, tamże, nr 29, s. 7; J. Starzyński, *W stronę wielkiej sztuki*, tamże, nr 30, s. 1; tenże, *Walka idei w plastyce*, tamże, nr 47, s. 3.

¹⁷ T. Tyszkiewicz, J. Żuławski, *Dwugłos o wystawie krakowskiej Związku Plastyków*, tamże 1945, nr 17, s. 7; (bez autora), *Salon Wiosenny. Wystawa polskiej sztuki w Muzeum Narodowym w War-*

artyści — jego potrzeb materialnych i statusu społecznego. Początkowe, wysokie aspiracje redakcji do przedstawiania ważniejszych wydarzeń w sztuce zagranicznej¹⁸ z czasem uległy ograniczeniu, w czym widoczny jest wpływ oficjalnej polityki kulturalnej państwa. Burzliwa dyskusja na temat realizmu w sztuce pomiędzy Dobrowolskim a Przybosiem, tocząca się na łamach „Odrodzenia”, miała oczywiście swój oddźwięk także w „Kuźnicy”. Ukazała się tu wypowiedź Kotta, który sprzeciwił się poglądom Przybosia¹⁹. Do dyskusji włączył się następnie Ważyk²⁰. Zapowiedź zbliżania się „jedynie słusznego” jej rozstrzygnięcia dał artykuł Starzyńskiego postulującego zwycięstwo „ideo-plastyki”, a także teksty Borejszy, Bednarczuka (Jerzy Putrament) i Ważyka²¹. W 1948 r. nastąpiły zmiany redakcyjne. Były one spowodowane nowymi wytycznymi Plenum KC PZPR z sierpnia 1948 r., które wpłynęły na zdecydowanie o wymowę zamieszczanych tu tekstów. Artykuły ilustrujące nową linię programową należą do jej „przodowników”: Ważyka, Starzyńskiego, Krajewskiego²². Ostatni numer „Kuźnicy” ukazał się w marcu 1950 roku.

„Przegląd Artystyczny”²³ ukazywał się w Krakowie w latach 1946–1949 jako pismo Związku Polskich Artystów Plastyków. Na jego charakter w znacznym stopniu wpływali artyści z kręgu kapistów. W przeważającej mierze ukazywały się tutaj artykuły dotyczące sztuki francuskiej, szczególnie impresjonizmu i postimpresjonizmu. Niekiedy odchodzono od tej zasady publikując artykuły awangardowego skrzydła polskiego malarstwa, np. Strzezińskiego, czy Kantora²⁴ lub relacjonujące wydarzenia ze sztuki innych krajów²⁵. Swoje odzwierciedlenie miała również

---

szawie, tamże 1946, nr 27, s. 5; A. Ważyk, *Niedyskrecje malarskie*, tamże, nr 27, s. 11; P. Smolik, *Na bezdrożach złych tradycji*, tamże, nr 31, s. 10; I. Witz, *Na marginesie krakowskiej wystawy sztuki nowoczesnej*, tamże 1949, nr 7, s. 10–11; J. Guze, *II Festiwal Plastyki w Sopocie*, tamże, nr 26, s. 6; I. Witz, *Przed wystawą*, tamże 1950, nr 11, s. 1.

¹⁸ C., *We Francji o kubizmie*, tamże 1945, nr 9, s. 3; M. Żuławski, *O malarstwie angielskim*, tamże 1946, nr 6, s. 8–10; H. Krajewska, *Wędrowki po wystawach paryskich (maj–czerwiec 1947)*, tamże 1947, nr 31–32, s. 9; tenże, *Wędrowki po wystawach paryskich*, tamże 1948, nr 5, s. 10.

¹⁹ J. Kott, *Nieoczekiwany tradycjonalizm...*, s. 3–4.

²⁰ A. Ważyk, *Spór o malarstwo...*, s. 8–10.

²¹ J. Starzyński, *Z problematyki nowoczesnego malarstwa*, „Kuźnica” 1947, nr 34, s. 3–4; J. Borejsza, *List jubileuszowy*, tamże, nr 31–32, s. 3.

²² A. Ważyk, *Nieporozumienia malarskie*, tamże 1949, nr 25, s. 1–2; J. Krajewski, *Na drogach do malarstwa socjalistycznego*, s. 1; J. Starzyński, *W stronę wielkiej sztuki*, „Kuźnica” 1949, nr 30, s. 1; tenże, *Walka idei w plastyce*, tamże, nr 47, s. 3.

²³ K. Zakrzewska, „Przegląd Artystyczny” — *Biuletyn*, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 382–392; A. Wojciechowski, „Przegląd Artystyczny” w latach 1957–1960, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 392–395.

²⁴ T. Kantor, *Sugestie plastyki scenicznej*, „Przegląd Artystyczny” 1946, nr 1, s. 11–12; W. Strzeziński, *Widzenie gotyku*, tamże 1947, nr 9–12, s. 8–9.

²⁵ T. Potworowski, *Otwarcie Tate Gallery w Londynie*, tamże 1946, nr 11–12, s. 10; L. Bielska-Tworkowska, *Współczesne malarstwo angielskie. Wystawa zbiorów Tate Gallery w Muzeum Narodowym w Warszawie*, tamże 1947, nr 1–2, s. 12; K. Tomorowicz, *Wystawa międzynarodowa*

na łamach „Przeglądu” dyskusja wokół tez postawionych przez Dobrowolskiego w artykule *O hermetyzmie* ....²⁶. W kronice umieszczonej w każdym numerze pisma relacjonowano aktualne wydarzenia artystyczne. W numerze 8–9 „Przeglądu” z 1946 r. po raz pierwszy pojawiła się „Kronika radziecka”. W trakcie kolejnych lat rozrosła się ona kosztem informacji z innych krajów, także Francji, umieszczanych w rubryce „Z zagranicy”. W lipcu 1949 r. ukazało się sprawozdanie z katowickiego zjazdu ZPAP, na którym ówczesny wiceminister kultury i sztuki Włodzimierz Sokorski, wspierany przez Juliusza Krajewskiego, sprecyzował program socrealizmu. W 1950 r. „Przegląd” został przeniesiony do Warszawy, gdzie był redagowany przez Helenę Krajewską²⁷. Jednym z podstawowych zagadnień poruszanych na łamach „Przeglądu”, oczywiście prócz propagandy socrealistycznej, była reforma szkolnictwa. Na ten temat ukazały się wypowiedzi Włodzimierza Zakrzewskiego, Andrzeja Wróblewskiego, Mieczysława Porębskiego. Redakcja chętnie podpierała swoje tezy programowe przedrukami z prasy radzieckiej²⁸. Publikujący tu autorzy mieli jednomyślnie negatywny stosunek do sztuki awangardowej²⁹. Opinie na temat sztuki w świecie także były zgodne — wzór godny naśladowania dawała zaangażowana, proletariacka sztuka radziecka w przeciwieństwie do imperialistycznej sztuki Zachodu. By wykazać powszechność tych poglądów często podpierano się artykułami pióra zachodnich komunistów³⁰. Po śmierci Józefa Stalina ten „ubojowiony i upartyjniony” charakter zamieszczanych tu publikacji powoli łagodnieje. Poza zmianami dotyczącymi stosowanego języka wypowiedzi, zmienia się nieco także ich treść. Wzrasta zainteresowanie formą przedstawień plastycznych, a nie tylko ich tematem i środkami jego ujęcia. Tendencja „odwilżowa” nabrała pełni w 1955 r., kiedy to Ogólnopolska Wystawa Młodej Plastyki w Arsenale³¹ została uznana za

---

sztuki współczesnej 'UNESCO', tamże, nr 4–5, s. 1–3; A. Zamoycki, *List z Ameryki*, tamże 1948, nr 6–7, s. 10; M. Portus, *Wrażenia z weneckiej 'Biennale'*, tamże, nr 10–11, s. 8.

²⁶ S. Teisseyre, *Współczesna pozycja społeczna malarstwa*, „Przegląd Artystyczny” 1946, nr 7, s. 4–5; tenże, *Istotne przyczyny osamotnienia malarstwa*, tamże, nr 8–9, s. 9; Z. Pronaszko, *Primum non nocere*, tamże, nr 7, s. 6.

²⁷ A. Markowska, *Sztuka w Krzysztoforach...*, s. 111–112.

²⁸ Np. J.A. Kuzniecowa, *Amerykańskie malarstwo i krytyka artystyczna na usługach imperialistycznej reakcji*, „Przegląd Artystyczny” 1951, nr 6, s. 10–22.

²⁹ Za przykład niech posłużą tytuły: L. Reinhard, *Formalizm w służbie reakcji*, tamże 1950, nr 3–4, s. 39–42; M. Porębski, *Formalizm w Polsce wobec tradycji narodowej*, tamże, nr 7–8–9, s. 29–36.

³⁰ S. Morawski, *Dwa oblicza kultury burżuazyjnej w USA*, tamże 1953, nr 3, s. 73–75; tenże, *Świat na opak*, tamże 1954, nr 5–6, s. 117–121; J. Starzyński, *Internacjonalizm czy kosmopolityzm*, tamże, s. 3–26; R. Guttuso, *Jarmark snobizmu*, tamże, s. 31–42; L. Ferrante, *Sztuka przedstawieniowa a sztuka abstrakcyjna*, tamże, s. 135–137.

³¹ 21 lipca 1955 roku została otwarta w warszawskim Arsenale Ogólnopolska Wystawa Młodej Plastyki pod hasłem „Przeciw wojnie — przeciw faszynom”. Wystawa ta została zorganizowana z okazji V Światowego Festiwalu Młodzieży i Studentów i stała się artystyczną manifestacją odejścia od reguł socrealizmu.

kluczowe wydarzenie roku. Okres „walki o socjalizm” kończą zmiany personalne w redakcji pisma w 1957 r. Redaktorem naczelnym zostaje Aleksander Wojciechowski. Przez czteroletnią kadencję nowego zespołu ukierunkowano pismo na sztukę awangardową i eksperymentalną. W 1961 r. z funkcji redaktora naczelnego zostaje Wojciechowski jednak odwołany. Fakt ten miał znaczenie polityczne, gdyż stanowił dowód na ponownie nasilającą się ingerencję państwa w życie artystyczne kraju. „Przegląd Artystyczny” został zamknięty w 1973 r.

Redakcja „Wsi”³² (1944), tygodnika społeczno-literackiego o charakterze środowiskowym — skierowanym głównie do mieszkańców wsi, inteligencji wiejskiej oraz z nią związanej, zapoczątkowała swoją działalność w Lublinie pod przewodnictwem Jana Aleksandra Króla, choć swą koncepcję pismo zawdzięczało Adamowi Ważykowi. Wkrótce pismo zostało przeniesione do Łodzi (1945), a następnie do Warszawy, gdzie działało do chwili jego zamknięcia w 1954 r. W roku 1948 czasopismo włączyło się w nurt głównych dyskusji toczących się w prasie polskiej. Na temat realizmu w sztuce zabrał głos Władysław Strzemiński. Podpierając się „Dzielałami” Lenina wykazywał niesłuszność postaw dążących do ujednoczenia malarzkiego sposobu widzenia świata. Wywód Strzemińskiego opierał się na analizie przekształcania się realizmu w malarstwie na przestrzeni wieków oraz na odkryciach współczesnej fizyki podważającej ostateczność poznania wzrokowego³³. Dyskusja o reformie szkolnictwa artystycznego znalazła swoje odzwierciedlenie w wypowiedziach przedstawicieli krakowskiego Koła Samokształceniowego. Konrad Nałęcki wraz z Andrzejem Wajdą domagali się wprowadzenia na uniwersytety metod naukowych marksizmu. Bardziej konstruktywny w krytyce, choć również ogarnięty przez ideały komunistyczne był Andrzej Wróblewski. Sprzeciwiał się on dominującej roli kapizmu i konserwatywnym metodom nauczania³⁴.

„Dziś i Jutro”³⁵ to katolicki tygodnik warszawski ukazujący się w latach 1945–1956 wydawany przez PAX. Redaktorem naczelnym został Witold Bieńkowski, jednak faktycznym dysponentem tygodnika był Bolesław Piasecki. Redakcja propagowała zbliżenie katolików z władzami komunistycznymi. Już w 1945 r. redakcja pisma nie pomijała tematyki oblicza odradzającej się plastyki polskiej. Jako pierwszy głos zabrał Jacek Woźniakowski. Poruszył on społeczny aspekt dzieła sztuki. Sytuacja w plastyce polskiej 1946 roku była tematem podjętym przez autorkę podpisaną A.Kr. W swoim artykule dostrzega ona dominującą pozycję koloryzmu. Rok

³² J. Myśliński, *Prasa w Polsce Ludowej...*, s. 174; tenże, *Lata 1944–1948...*, s. 19, 30–31.

³³ W. Strzemiński, *Realizm w malarstwie*, „Wieś” 1948, nr 47, s. 6

³⁴ K. Nałęcki, A. Wajda, A. Wróblewski, *Głos Młodych plastyków*, tamże, nr 43, s. 3–4; A. Wróblewski, *Jeszcze w sprawie szkół plastycznych*, tamże, nr 48, s. 11.

³⁵ J. Myśliński, *Lata 1944–1948...*, s. 19, 34–35; Zob. także: tenże, *Prasowy dyskurs o kulturze polskiej przed próbą implantacji socrealizmu*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, T. XIII (2010), z. 1–2, s. 262, 265.

później ta sama osoba przybliży nowo opublikowaną książkę prof. Mariana Morelowskiego pt. *Abstrakcjonizm i naturalizm w sztuce*³⁶.

Kolejnym pismem poruszającym problematykę kulturalną był „Tygodnik Powszechny”³⁷. Na jego charakterze w znacznym stopniu zaważył fakt, iż było to pismo otoczone patronatem metropolity krakowskiego i jako takie stanowiło przeciwwagę dla lewicujących tytułów. Swoje wypowiedzi na tematy artystyczne zamieszczali tu Helena Blumówna, Jacek Woźniakowski, Tadeusz Żychiewicz, Jan Józef Szczepański, Tadeusz Chrzanowski, ks. Janusz S. Pasierb, Zbigniew Herbert, Stefan Kisielewski. Po 1957 r. do tego grona dołączają Hanna Ptaszkowska, Andrzej Łepkowski oraz Piotr Krakowski („Zastępca”). Autorzy ci z wyraźną rezerwą podchodzili do haseł marksistowskiej ideologii. Wyrazem tego jest często bierny opór i świadome ignorowanie problemu według zasady „róbmy swoje” — relacjonowanie bieżących wydarzeń artystycznych³⁸ lub też zawoalowany atak, jak to czynił „mistrz przewrotności” — Kisielewski. Używając marksistowskiej frazeologii, wykazywał błędy rozumowania tego obozu³⁹. Częściej jednak, niż na polemice z władzami, koncentrowano się na recenzowaniu bieżących wydarzeń kulturalnych kraju oraz zabierano głos w toczących się ogólnopolskich dyskusjach na tematy sztuki, tj. realizmu w malarstwie⁴⁰. Od początku swego istnienia „Tygodnik” opowiedział się za pluralizmem w sztuce, zamieszczając prezentacje różnorodnych jej kierunków. Wyczulona na odradzanie się polskiej awangardy Blumówna nie przeoczyła pierwszych wystąpień grupy Młodych Plastyków⁴¹. W okresie nasilającego się stalinizmu redakcja „Tygodnika” desperacko starała się zachować autonomię wobec zachodzą-

³⁶ J. Woźniakowski, *O społecznej użyteczności dzieła sztuki*, „Dziś i Jutro” 1945, nr 3, s. 4; A. Kr., *Nasze malarstwo w Pierwszym Salonie*, tamże 1946, nr 21, s. 6; A. Kr., *Abstrakcjonizm i naturalizm w sztuce*, tamże 1947, nr 42, s. 6–7.

³⁷ K. Koźniewski, *Historia co tydzień... 1944–1950*, s. 351–413; M. Jagiełło, „Tygodnik Powszechny” i komunizm, Warszawa 1988; J. Żakowski, *Anatomia znaku, czyli rozmowy o losach zespołu „Tygodnika Powszechnego” w latach 1953–56*, Warszawa 1988; R. Jarocki, *Czterdzieści pięć lat opozycji*, Kraków 1990; M. Markiewicz, „Tygodnik Powszechny”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 374–376; J. Myśliński, *Lata 1944–1948...*, s. 32–34, 35–38.

³⁸ H. Blumówna, *Pierwsza wystawa plastyków*, „Tygodnik Powszechny” 1945, nr 26, s. 7; taż, *Warszawski Salon Wiosenny*, tamże 1946, nr 27, s. 3; taż, *Malarstwo i rysunki francuskie*, tamże, nr 29, s. 5; taż, *Z Palacu Sztuki. Wystawa Młodych Plastyków*, tamże, nr 44, s. 10; taż, *Rewia malarstwa polskiego*, tamże 1947, nr 7, s. 3, 12; taż, *Poznański Salon Plastyki*, tamże, nr 29, s. 6; taż, *Z Palacu Sztuki. Wystawa okręgu krakowskiego*, tamże 1949, nr 11, s. 6; taż, *Krakowska kronika plastyczna*, tamże, nr 28, s. 10; taż, *Z Palacu Sztuki*, tamże, nr 40, s. 6; taż, *Kronika wystaw. Współcześni malarze francuscy*, tamże, nr 51, s. 6.

³⁹ S. Kisielewski, *Sztuka dla mas?*, tamże 1945, nr 20, s. 3; tenże, *O autonomiczności i powszechności sztuk. (W odpowiedzi Adamowi Ważykowi)*, tamże 1949, nr 27, s. 7.

⁴⁰ J. Woźniakowski, *Sprawa malarstwa*, tamże 1946, nr 37, s. 3; tenże, *O kulturę plastyczną*, tamże, nr 29, s. 2; tenże, *Co się dzieje z malarstwem*, tamże 1948, nr 13–14, s. 8–10.

⁴¹ H. Blumówna, *Wystawa Młodych Plastyków*, tamże 1945, nr 17, s. 6; taż, *Z Palacu Sztuki. Wystawa Młodych Plastyków*, s. 10; taż, *O polskiej awangardzie w plastyce*, tamże 1949, nr 2, s. 8.

cych w kraju zmian. W marcu 1953 r. działalność „Tygodnika” zostaje brutalnie zawieszona. Tytuł pisma został w tym czasie przywłaszczony przez skład redakcyjny wywodzący się z członków PAX-u. W 1956 r. nastąpiło połączenie „Tygodnika Powszechnego” z tygodnikiem „Dziś i Jutro”. Fuzja ta dała początek nowemu piśmie pt. „Kierunki” z siedzibą w Krakowie. „Tygodnik Powszechny” odrodził się i powrócił do Krakowskiej Kurii Metropolitarnej w styczniu 1957 r. Stanowisko redaktora naczelnego ponownie objął Turowicz, a wraz z nim do grona redakcyjnego wrócili Blumówna, Chrzanowski, Herbert, Kisielewski, Woźniakowski.

Po zawirowaniach politycznych, jakie przeszły w latach 1956–1957 przez redakcję „Kierunków”⁴², przeniosła się ona do Warszawy utrzymując charakter katolickiego tygodnika społeczno-kulturalnego związanego z PAX-em, jako kontynuacja tygodnika „Dziś i Jutro”. „Kierunki” były wydawane nieprzerwanie do 1990 r. Zagadnienia plastyczne opracowywał Jerzy Olkiewicz. Autor wykazywał otwartość na pojawiające się w sztuce nowości, tak polskiej, jak i zagranicznej, śledził bieżące wystawy i sygnalizował narodziny nowych grup artystycznych⁴³.

Miesięcznik krytycznoliteracki „Twórczość”⁴⁴ ukazuje się od 1945 r. W Krakowie wydawany był do 1950 r. pod redakcją Kazimierza Wyki. Pluralistyczne w charakterze pismo prezentowało na swoich stronach aktualną, lecz niosącą багаż doświadczeń czasów wojny, literaturę polską. W „Twórczości” znajdowały się artykuły dotyczące sztuki pióra Jana Białostockiego, Heleny Blumówny, Tadeusza Dobrowolskiego, Jacka Pugeta, Heleny Wielowiejskiej, Konrada Winklera, Aleksandra Woźniakowskiego, Kazimierza Wyki (zaledwie trzy artykuły)⁴⁵ oraz Jerzego Wolffa. Zaslugą redakcji pisma było umieszczanie polemicznych artykułów i prezentowanie różnych opinii. To tu ukazał się manifest Grupy Młodych autorstwa Kantora i Porębskiego oraz inne wypowiedzi Porębskiego⁴⁶. Autorzy pisma pilnie śledzili bieżące wydarzenia plastyczne (głównie zasłużyły się na tym polu artykuły Blumówny i Dobrowolskiego) oraz prowadzony był diariusz kultury polskiej za lata 1945–1948 redagowany przez Piotra Grzegorzcyka. W latach nasilającej się inwigi-

---

⁴² J. Tomkowski, *Lata 1961–1970*, [w:] *Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL...*, s. 177.

⁴³ J. Olkiewicz, *Rachunek zaufania*, „Kierunki” 1956, nr 10, s. 12; tenże, *Biennale (z trzeciej ręki)*, tamże, nr 11, s. 12; tenże, *Jak kochać Picassa. Kurs w kilku częściach*, tamże, nr 20, s. 12.

⁴⁴ M. Markiewicz, „Twórczość”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 376–379; A. Markowska, *Sztuka w Krzysztoforach...*, s. 109; J. Myśliński, *Lata 1944–1948...*, s. 58–59.

⁴⁵ K. Wyka, *Sprawozdania. Pozycja Krakowa*, „Twórczość” 1945, z. 23, s. 191; tenże, *W lesie rzeźb*, tamże 1948, z. 12, s. 78; tenże, *U plastyków amatorów*, tamże 1949, z. 6, s. 114. Swoje opinie na tematy plastyczne Wyka publikował głównie w „Przeglądzie Artystycznym”, „Odrodzeniu”, „Dzienniku Literackim”, „Przeglądzie Kulturalnym” i „Życiu Literackim”.

⁴⁶ T. Kantor, M. Porębski, *Grupa Młodych Plastyków po raz drugi. Pro domo sua*, „Twórczość” 1946, z. 9, s. 82, 83; M. Porębski, *Sens artystyczny obrazu*, tamże, s. 89–108; tenże, *Tło (Salon Zimowy)*, tamże 1947, z. 4, s. 109–115; tenże, *Sprawy plastyki w Krakowie*, tamże 1948, z. 10, s. 51–54; tenże, *Ku sztuce nowoczesnej*, tamże 1949, z. 6, s. 100–113.

lacji środowiska artystycznego przez aparat bezpieczeństwa pismo było uznane za formalistyczne. W następstwie zostało przeniesione w 1950 r. do Warszawy i przejęte przez ZLP. Wraz z przeniesieniem skład osobowy redakcji uległ zmianie. Redaktorem naczelnym został Ważyk. Program kulturalny pisma został silnie ograniczony do propagowania literatury socjalistycznej. Po okresie stalinizmu, tygodnik powrócił do najlepszych tradycji czasopiśmiennictwa literacko-artystycznego. Redaktorem naczelnym od 1954 r. do 1980 r. był Jarosław Iwaszkiewicz, a następnie Jerzy Lisowski. Prócz zagadnień czysto literackich na łamach pisma podejmowana była tematyka dotycząca myśli estetycznej, teorii kultury, sztuk plastycznych oraz teatru.

„Dziennik Literacki”⁴⁷ był wychodzącym w latach 1945–1956 tygodnikiem krakowskim redagowanym przez Stanisława Witolda Balickiego. Miał stanowić przeciwwagę ideową dla „Tygodnika Powszechnego”. W roku 1947 ukazały się tu artykuły pióra Konrada Winklera dotyczące aktualnego życia artystycznego⁴⁸. Mimo napierającej już wówczas antyawangardowej polityki władz Winkler publikuje artykuł dotyczący historii i osiągnięć przedwojennego formizmu⁴⁹. Swoje stanowisko odnośnie do hasła „sztuki dla mas” określa słowami „Prawdziwy artysta nie jest nigdy i nie będzie wyrazicielem estetyki mas — on im tę estetykę po prostu narzuca [...]”, a za istniejące nieporozumienia dotyczące sztuki awangardowej wini niski poziom wiedzy społeczeństwa na ten temat⁵⁰. W roku następnym wywiązała się dyskusja o percepcji i roli sztuki abstrakcyjnej w społeczeństwie. Sprowokował ją Andrzej Banach. Po nim głosy zabrali: Zbigniew Florczyk, Tadeusz Kantor, Mieczysław Porębski, Władysław Lam, Karol Homolacs, Andrzej Wróblewski. Były to jedne z ostatnich wolnych rozważań na temat sztuki abstrakcyjnej⁵¹.

Poza kluczowymi ośrodkami czasopiśmiennictwa polskiego w 1945 roku narodził się w Katowicach z inicjatywy Wilhelma Szewczyka i Zdzisława Hierowskiego tygodnik społeczno-kulturalny „Odra”⁵². Istniejące do 1950 roku pismo posiadało filie we Wrocławiu, Szczecinie i Olsztynie obejmując swym zasięgiem Ziemię Odzyskane. Na łamach „Odry” poruszane były problemy formującej się po woj-

---

⁴⁷ D. Nałęcz, *Lata 1949–1956*, [w:] *Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL*, s. 79 oraz spostrzeżenia autorki wyniesione z lektury czasopisma.

⁴⁸ K. W. [K. Winkler?], *Polska plastyka w sezonie zimowym*, „Dziennik Literacki” 1947, nr 3, s. 3; K. Winkler, *Artysta — wieczny Cygan*, tamże, nr 6, s. 1.

⁴⁹ Tenże, *Na trzydziestolecie zwycięskiego formizmu*, tamże, nr 1, s. 3, 6.

⁵⁰ Tenże, *Artysta — wieczny Cygan*, s. 1; tenże, *‘Wariat w pudełku’, czyli sztuka współczesna w oczach dzisiejszego widza*, „Dziennik Literacki” 1947, nr 22, s. 3.

⁵¹ A. Banach, *Sztuka nieludzka*, tamże 1948, nr 18, s. 1–2; Z. Florczak, *‘Sztuka nieludzka’*, tamże, nr 22, s. 1; T. Kantor, *Po prostu sztuka*, tamże, s. 3; M. Porębski, *‘Sztuka nieludzka’*, tamże; W. Lam, *O rozumny stosunek do sztuk*, tamże, s. 2–3; K. Homolacs, *Zagadnienie formy w sztuce plastycznej*, tamże, s. 4–5; A. Wróblewski, *Jak odczuć ludzkość sztuki abstrakcyjnej?*, tamże, s. 4.

⁵² K. Koźniewski, *Historia co tydzień... 1944–1950*, s. 417–460; M. Markiewicz, „Odra” 1945–1950; 1958–1961, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 379–382; J. Myśliński, *Lata 1944–1948...*, s. 28–30; D. Nałęcz, *Lata 1949–1956...*, tamże, s. 80.

nie inteligencji ziem zachodnich, tj. integracja środowiska, odbudowa życia kulturalnego i nowego oblicza stosunków polsko-niemieckich. Wydarzenia artystyczne relacjonowane były w Kronikach Kulturalnych. Z początkiem 1950 r. „Odra” zawiesiła swą działalność. Wznowiona osiem lat później zachowała charakter społeczno-kulturalny do czasu swego ostatecznego zamknięcia w 1961 r. Nowa „Odra” redagowana była w większości przez ten sam zespół. Z piśmem chętnie współpracowali artyści: Krzesława Maliszewska, Alfons Mazurkiewicz, Józef Hałas, Marek Łączyński i inni. Piśmo zamieszczało artykuły dotyczące awangardowych środowisk w Katowicach, Wrocławiu i Krakowie⁵³. Alfred Ligocki poświęcił zagadnieniu popularyzacji sztuki nieprzedstawieniowej cykl artykułów pt. „Zagadnienia współczesnej plastyki”. W 1961 r. piśmo przeszło metamorfozę w miesięcznik, zmieniło szatę graficzną i redaktora naczelnego. Nowym został Tadeusz Lutogniewski. „Odra” ukazuje się po dziś dzień, nie ominęły jej jednak rozmaite zmiany.

Ważne w dyskusjach dotyczących awangardowych działań plastycznych jest powstałe w Poznaniu w 1948 r. piśmo „Nurt”⁵⁴, którego program sygnalizował podtytuł brzmiący: „Literatura, nauka, życie”. Dlatego też współpracowali z piśmem artyści, tj. Marek Włodarski, Tadeusz Kantor, Henryk Stażewski, Alfred i Jan Lenicowie. Na łamach „Nurtu” padały wypowiedzi na temat oblicza nowoczesnej sztuki polskiej oraz realizmu w plastyce⁵⁵. Po powstaniu Klubu Młodych Artystów i Naukowców „Nurt” stał się trybuną jego członków.

Równolatką „Nurtu”, lecz preferencjami plastycznymi biegunowo odległą, jest dwutygodnik „Po Prostu”⁵⁶, który był pierwotnie niskonakładowym warszawskim czasopiśmem studenckim o programie społeczno-literackim. Od roku 1949, aż do chwili jego zamknięcia (1957 r.) ukazywał się jako tygodnik. Podstawowym jego celem w pierwszym okresie działalności, czyli do przemiany ideowej w połowie lat 50.⁵⁷, było wyrabianie w młodzieży akademickiej „odpowiedniej” — marksistowskiej postawy ideologicznej⁵⁸. Przy takim rozumieniu sztuki nie zaskakuje negatywna opinia na temat dorobku pedagogicznego i twórczego Kantora zapre-

⁵³ A. Ligocki, *Plastyka katowicka*, „Odra” 1958, nr 40, s. 8; A. Ligocki, *O grupie ST-53*, tamże 1959, nr 10, s. 8.

⁵⁴ J. Myśliński, *Lata 1944–1948...*, s. 49, 180.

⁵⁵ S. Marczak-Oborski, *Walka o treść po raz drugi*, „Nurt” 1947, nr 1, s. 47.

⁵⁶ T. Adamowicz, „Po Prostu”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 403–410; T. Mielczarek, *Od „Nowej Kultury” do „Polityki”. Tygodniki społeczno-kulturalne i społeczno-polityczne PRL*, Kielce 2003, s. 221–249; D. Nałęcz, *Lata 1949–1956...*, s. 80, 81. K. Koźniewski, *Historia co tydzień. Szkice o tygodnikach społeczno-kulturalnych 1950–1990*, Warszawa 1999, s. 135–164.

⁵⁷ W. Władyka, *Lata 1956–1960*, [w:] *Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL*, s. 144–145, 147–148.

⁵⁸ Przykładowe artykuły podejmujące tę tematykę: B. Wolny, *Tylko prawdziwe malarstwo jest dla wszystkich*, „Po Prostu” 1949, nr 20, s. 4; P. Beylin, *Refleksje poznańskie*, tamże, nr 31, s. 1. Na ten charakter piśma zwraca także uwagę T. Mielczarek, *Od „Nowej Kultury”...*, s. 222–227.

zentowanego na Festiwalu Szkół Artystycznych w Poznaniu (23–28 X 1949). Lech Emfazy Stefański określa go, jako „orgię iście amerykańskiego surrealistyzmu o posmaku wprost skandalicznym”⁵⁹. W latach kolejnych pismo przodowało w szerzeniu idei marksistowskich. Pierwsze dyskretne odejścia od bezkrytycznego zachwyty nad socjalistyczną rzeczywistością pojawiły się w „Po Prostu” dopiero w 1954 r.⁶⁰ Poważniejsze zmiany nastąpiły jesienią 1955 r. Pod redakcją Eligiusza Lasoty⁶¹ pismo zaangażowało się w ruch na rzecz reform społecznych i gospodarczych. Zmiany dotyczyły również intensywniejszego zainteresowania się pisma plastyką. Powstał salon „Po Prostu”. W nr 29 z 1955 r. po raz pierwszy pojawiła się stała rubryka „Nasza wystawa”, w której reprodukowano prace młodych artystów. Na temat sztuki wypowiedzieli się m.in. Bohdan Czeszko i Andrzej Osęka⁶². Zainteresowanie sprawami sztuki osłabło z końcem 1956 r.

„Głos Plastyków”⁶³, jako organ Związku Zawodowego Polskich Artystów Plastyków w Krakowie, był kontynuacją międzywojennego pisma⁶⁴ pod tym samym tytułem. Dużo miejsca poświęcano w piśmie wspomnieniom zmarłych lub pomordowanych przez faszystów artystów. Poza artykułami na ten temat została opracowana *Lista pomordowanych przez Niemców, poległych i zmarłych w latach 1939–1946 artystów plastyków*. Ponadto w „Głosie” ukazywały się artykuły dotyczące wydarzeń bieżących w kraju i zagranicą.

Tygodnik „Nowa Kultura”⁶⁵ zainaugurował swoją działalność w 1950 r.⁶⁶ Ukazywał się nieprzerwanie do 1963 r. Zgodnie z założeniami aparatu politycznego, jako organ Związku Literatów Polskich w latach 1952–1956, pismo zamieszczało relacje

⁵⁹ L.E. Stefański, *Młodzi artyści wybrali realizm. Plastyki zgłaszają swoje 'tak'*, „Po Prostu” 1949, nr 31, s. 4.

⁶⁰ M. Kurek, B. Kresz, J. Rybczyńska, *Niewiarygodne, ale prawdziwe*, tamże 1954, nr 14, s. 5; J. Ćwiertnia, *Realizm, czy formalizm*, tamże, nr 10, s. 5; tenże, *O wydziale melancholii Akademii Sztuk Pięknych (Malarstwo na ASP w Warszawie)*, tamże, nr 32, s. 4.

⁶¹ Eligiusz Lasota — absolwent moskiewskiej szkoły komsomolskiej. Nominację na stanowisko redaktora naczelnego w r. 1953 zawdzięczał Sarnie Obozowicz — siostrze płk Józefa Światły (T. Mielczarek, *Od „Nowej Kultury”...*, s. 227).

⁶² A. Osęka, *Jak im się podoba*, „Po Prostu” 1955, nr 30, s. 4–5; tenże, *Formalizm czy ideowość (Wystawa Młodych w Arsenale)*, tamże, nr 32, s. 3; tenże, *Nie potrzebni absolwenci (historii sztuki)*, tamże, nr 34, s. 5.

⁶³ K. Zakrzewska, „Głos Plastyków”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 395–396.

⁶⁴ „Głos Plastyków” został założony w 1930 r. w Warszawie i ukazywał się jako miesięcznik do 1938 r. Posiadał współpracowników we Lwowie, Poznaniu i Łodzi.

⁶⁵ M. Markiewicz, „Nowa Kultura”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 418–422; T. Mielczarek, *Od „Nowej Kultury”...*, s. 109–141; K. Koźniewski, *Historia co tydzień... 1950–1990*, s. 12–78; T. Mielczarek analizując strukturę zawartości czasopisma określa procentową średnią dla lat 1951–1960 wypowiedzi z gatunku krytyki plastycznej na 2,8%. Dla kontrastu podam, że wypowiedzi z gatunku krytyki literackiej i historii literatury to 15%, krytyka teatralna — 4,6%, filmowa — 3,6%, a muzyczna zaledwie 0,1%. (tenże, *Od „Nowej Kultury”...*, s. 140.)

⁶⁶ M. Markiewicz, „Kuźnica”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 374.

z obrad i konferencji ZLP, ZPAP, sesji Rady Kultury i Sztuki oraz Obrad I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej w Sprawie Badań nad Sztuką (z dn. 16 XII 1950 r.), na których zapadły decyzje wprowadzające idee marksizmu do sztuki polskiej. Kolejne lata działalności redakcji pisma przyczyniły się do propagowania założeń realizmu socjalistycznego. Na tym polu wykazali się zwłaszcza Krajewscy i Starzyński⁶⁷. „Nowa Kultura” nie stroniła od przedruków radzieckich artykułów⁶⁸. W okresie „odwilży” „ostrze ideologiczne” pisma nieco złagodniało. Wystawa w warszawskim Arsenale sprowokowała na łamach „Nowej Kultury” dyskusję o nowoczesności w plastyce. Poza dominującym entuzjazmem głoszonym w szeregu opinii na temat wystawy, krytycznie zabrzmiały dwa głosy: Zygmunta Kałużyńskiego i Juliana Przybosa⁶⁹. Duże zainteresowanie pisma sytuacją artystyczną na świecie zdradzają artykuły opublikowane w 1957 r. Na temat sztuki zagranicznej pojawiały się monograficzne artykuły przybliżające sylwetki poszczególnych twórców lub też komentujące zjawiska i towarzyszące im wydarzenia artystyczne w świecie⁷⁰. Falę komentarzy wzbudziła wśród autorów II Wystawa Sztuki Nowoczesnej w warszawskiej „Zachęcie”. Swoje obawy dotyczące tego pokazu przedstawił na łamach „Nowej Kultury” Krzysztof Teodor Toeplitz⁷¹. W roku 1958 otworzono salon „Nowej Kultury” prezentujący przeważnie prace młodych artystów, z których to wystaw pismo publikowało recenzje. W tym też jednak roku pismo zmieniło swoje oblicze. Sytuację zaistniałą w ostatnim etapie funkcjonowania „Nowej Kultury” podsumowuje Tomasz Mielczarek słowami: „Po spacyfikowaniu tygodnika w 1958 roku przybrał on postać teoretyczno-socjologiczną, by ostatecznie paść łupem «partyzanckiej» grupy M. Moczara”⁷².

W latach 1951–1990 działało pismo pod tytułem „Życie Literackie”⁷³. Ukazywało się w Krakowie jako tygodnik literacko-społeczny i szybko zaczęło zdobywać

⁶⁷ J. Starzyński, *O wstecznych i podstępnych tendencjach dotychczasowych badań nad sztuką polską*, „Nowa Kultura” 1951, nr 1, s. 5, 8.

⁶⁸ A. Markowska, *Sztuka w Krzysztoforach...*, s. 132; T. Mielczarek, *Od „Nowej Kultury”...*, s. 139.

⁶⁹ Z. Kałużyński, *O kompleksie nowoczesności*, „Nowa Kultura” 1955, nr 51–52, s. 1, 8, 9; J. Przyboś, *O nowoczesności*, tamże 1956, nr 4, s. 1–4; Współcześnie w ocenie tej wystawy historycy sztuki bliżsi są wyważonym i krytycznym opiniom Kałużyńskiego i Przybosa oddzielając niewątpliwą wartość społeczno-politycznej manifestacji od raczej przeciętnych osiągnięć artystycznych (np. B. Kowalska, *Polska awangarda malarska...*, s. 66–68.).

⁷⁰ M. Porębski, *XXVIII Biennale*, „Nowa Kultura” 1956, nr 43, s. 3–4; a b, *‘Igraszki form’ czyli o abstrakcjonistach*, tamże 1957, nr 3, s. 8; tenże, *Smutne losy mistrzów*, tamże, nr 11, s. 12; n., *75 z USA*, tamże 1957, nr 11, s. 12; (w l), *Sztuka abstrakcyjna w impasie*, tamże; b.a., *Sytuacja młodego malarstwa*, tamże, nr 16, s. 12; A. Wojciechowski, *Sztuka wielkiego niepokoju*, tamże, nr 32, s. 8.

⁷¹ K.T. Toeplitz, *Awangarda w Zachęcie*, tamże, nr 44, s. 3, 8.

⁷² T. Mielczarek, *Od „Nowej Kultury”...*, s. 139.

⁷³ J. Myśliński, *Prasa w Polsce Ludowej...*, s. 176; K. Koźniewski, *Historia co tydzień... 1950–1990*, s. 339–417. J. Myśliński (*Prasa w Polsce Ludowej...*, s. 176) podaje jako pierwszego redaktora pisma Władysława Machejka, a Koźniewski i Nałęcz uważają, że w pierwszym okresie

pozycję pisma ogólnokrajowego, zwłaszcza że inne periodyki lokalne o tej tematyce były likwidowane. Zamieszczano w nim sprawozdania z wystaw krakowskich autorstwa Andrzeja Wróblewskiego zaślepionego utopią komunizmu. O rozwijającej się plastyce na Śląsku informował Alfred Ligocki, a recenzje z kolejnych Ogólnopolskich Wystaw Plastyki przekazywał Janusz Bogucki. Zagadnienia teoretyczne dotyczyły oczywiście „wielkości” malarstwa realistycznego⁷⁴. W 1953 r. ukazał się artykuł informujący czytelników o zmierzchu mody na malarstwo abstrakcyjne⁷⁵. Rok następny nie przyniósł zmian w preferencjach estetycznych redakcji. Zamieszczono natomiast uwagi na temat XXVII Biennale w Wenecji, gdzie nagrodę UNESCO otrzymał Kulisiewicz, a nagrodę za całokształt pracy otrzymał Max Ernst. Autor relacji — Artur Strumiłowski — zwrócił uwagę na szerzącą się wówczas w pismach zachodnich krytykę surrealizmu. Sprawozdanie Strumiłowskiego, poprzez stwierdzenia „zanim surrealizm stał się modą europejskich snobów”, nie pozostawia wątpliwości co do upodobań artystycznych autora, który przyszłość sztuki widział oczywiście w realizmie socjalistycznym. Abstrakcję pominął milczeniem⁷⁶. Dopiero w roku 1955 pismo otwiera się na inne, poza realizmem socjalistycznym, możliwości w sztuce. Zamieszcza nawet pozytywną recenzję Janusza Boguckiego z „Wystawy Dziewięciu”. Malarstwo Tadeusza Kantora i Jonasza Sterna autor ocenia dobrze, z krytyką spotkała się natomiast twórczość Maziarskiej. Tekst wzbogacony został o dwie reprodukcje prac Sterna i Jaremiarki, a w numerze następnym ukazały się dwie pozostałe — Kazimierza Mikulskiego i Jerzego Nowosielskiego⁷⁷. W odpowiedzi na tę recenzję ukazał się artykuł Wisławy Szymborskiej oraz Józefa Łabuza. Szymborska krótko i trafnie podsumowuje nie tylko malarstwo, ale ogólną sytuację w sztuce polskiej słowami „Zetknęłam się z «nowatorskimi» kierunkami, o których młodzież francuska uczy się już w szkole”⁷⁸. W roku 1955 ukazał się artykuł Kantora o bieżących wydarzeniach w życiu artystycznym Francji⁷⁹. Wobec zmiany orientacji pisma należało dyskretnie wycofać się z propagowanej poprzednio apoteozy realizmu socjalistycznego. Wstępem do tych poczynań był artykuł Henryka Markiewicza⁸⁰. Tendencje „odwilżowe” zauważyć można

---

redaktorem naczelnym był Henryk Markiewicz, a dopiero od 1952 r. — Machejek (K. Koźniewski, *Historia co tydzień... 1950–1990*, s. 340; D. Nałęcz, *Lata 1949–1956...*, s. 79).

⁷⁴ K. Wyka, *O realizmie Matejki*, „Życie Literackie” 1951, nr 10, s. 4; J. Bogucki, *O krytyce artystycznej*, tamże, nr 12, s. 12; J.E. Dutkiewicz, *Tradycje realistyczne polskiej plastyki*, tamże, nr 15, s. 13.

⁷⁵ *Z zagranicy. Zmierzch malarstwa abstrakcyjnego*, tamże 1953, nr 14–15, s. 16.

⁷⁶ A. Strumiłowski, *Czy sztuka jest głupstwem?*, tamże 1954, nr 30, s. 6.

⁷⁷ J. Bogucki, *Z powodu krakowskiej wystawy 'Nowoczesnych'*, tamże 1955, nr 50, s. 5, 9.

⁷⁸ W. Szymborska, *Malarstwo niezadomowione*, tamże, nr 51, s. 6; J. Łabuz, *O sztukę dla milionów*, tamże.

⁷⁹ T. Kantor, *O aktualnym malarstwie francuskim*, tamże, nr 47, s. 3.

⁸⁰ H. Markiewicz, *O realizmie — na nowo*, tamże 1956, nr 2, s. 1.

również w dopuszczeniu do głosu środowiska krakowskiego⁸¹. Dwa lata później pluralizm artystyczny pisma posunął się tak dalece, że na jego łamach ukazał się artykuł Kantora *Abstrakcja umarła, niech żyje abstrakcja*⁸². Dział poświęcony sztuce plastycznej w latach 1957–1959 rozrósł się do osobnego dodatku pt. „Plastyka”. Redaktorem naczelnym był Janusz Bogucki. W dodatku znalazło się szereg artykułów sprzyjających uzupełnieniu wiedzy polskich artystów o rozwoju sztuki dokonany w latach pięćdziesiątych. Jednocześnie nie zapomniano o wartościowych, rodzimych tradycjach awangardowych, do których teraz z dumą wracano. Powrócono również do przerwanej w 1949 r. dyskusji na temat kształtu i charakteru nowej sztuki. Do dyskusji tej włączyli się nie ideolodzy, lecz artyści (Marian Bogusz, Tadeusz Kantor, Jerzy Tchorzewski) oraz młodzi krytycy (Jerzy Ludwiński, Wiesław Borowski, Maciej Gutowski, Jerzy Madeyski). W miarę odchodzenia władz państwowych od polityki „odwilżowej” następowały ograniczenia swobody wypowiedzi. Jednym z przejawów ingerencji państwa w sztukę było zamknięcie w 1959 r. dodatku „Plastyka”.

Tygodnik kulturalno-społeczny „Przegląd Kulturalny”⁸³ ukazywał się w latach 1952–1963 w Warszawie. Pierwszym kierownikiem działu plastycznego była Joanna Guze, a po niej Marian Brandys i Andrzej Oseka. Pismo posiadało charakter propagandowy, zgodnie z wytycznymi aparatu bezpieczeństwa, co z resztą było typowe dla prasy pierwszej połowy lat pięćdziesiątych. Zamieszczano w nim artykuły krzewiące „rewolucyjny charakter dzieła sztuki”, „propagujące sztukę dla mas” i głoszące hasła typu „artyści zawsze z partią”. Nie tylko atakowano sztukę formalistyczną, którą już zresztą dawno zepchnięto do „podziemia”, ale także kolorystów. Krytyki te nasiliły się po III Ogólnopolskiej Wystawie Plastyki w Zachęcie⁸⁴. Nie stroniono od przedruków z prasy radzieckiej (np. „Советское Искусство”). Dyskusję na temat „pogłębiania walki o sztukę realizmu socjalistycznego” przyćmiła śmierć Józefa Stalina. W roku 1954 łamy „Przeglądu Kulturalnego” stają się zwierciadłem odbijającym sytuację polityczną w kraju. Nadeszła tzw. „odwilż”. Nr 16 pisma z 1954 r. zdominowały obrady XI Sesji Rady Kultury i Sztuki (15–16 IV). Zna-

⁸¹ Od numeru 20 „Życia Literackiego” z 1955 r. pojawił się cykl artykułów Kantora na temat teatru artystycznego.

⁸² T. Kantor, *Abstrakcja umarła, niech żyje abstrakcja*, „Życie Literackie” 1957, nr 50, s. 6.

⁸³ T. Adamowicz, „Przegląd Kulturalny”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 422–431; T. Mielczarek, *Od „Nowej Kultury”...*, s. 143–173; K. Koźniewski, *Historia co tydzień... 1950–1990*, s. 81–131; D. Nałęcz, *Lata 1949–1956...*, s. 73. T. Mielczarek analizując strukturę zawartości czasopisma określa procentową średnią dla lat 1952–1960 wypowiedzi z gatunku krytyki plastycznej na 5,9%. Dla kontrastu podam, że wypowiedzi z gatunku krytyki literackiej i historii literatury to 8,7%, krytyka teatralna — 5,8%, filmowa — 6,1%, a muzyczna 5,8% (tenże, *Od „Nowej Kultury”...*, s. 173.)

⁸⁴ J. Guze, *Refleksje na temat wystawy*, „Przegląd Kulturalny” 1952, nr 16, s. 3; M. Czerwiński, *Salon w perspektywie*, tamże, s. 3, 4; W. Sokorski, *Z aktualnych zagadnień plastyki polskiej*, tamże 1953, nr 1, s. 1, 3; J. Bogucki, *Dwie błędne drogi i ucho igielne*, tamże, nr 2, s. 6.

łaż się w nim między innymi referat Sokorskiego pt. *O rzeczywisty zwrot w naszej polityce kulturalnej*⁸⁵. W następnych dwóch latach w „Przeglądzie Kulturalnym” ukazywały się artykuły propagujące przewyżczenie bezmyślnego schematyzmu realizmu socjalistycznego⁸⁶. Na fali „odprężenia” zorganizowano wystawę w Arsenale (1955 r.). Opinie na temat tego pokazu zamieścił również „Przegląd”⁸⁷. Rok 1956 zaowocował w „Przeglądzie” bogactwem wypowiedzi prezentujących różnorodne spojrzenia na przeszłość i przyszłość sztuki w Polsce. W tym też czasie wzrosło zainteresowanie rodzimymi twórcami awangardowymi. „Przegląd” dał temu wyraz w wielu artykułach⁸⁸. W ostatnich dwóch latach działalności zauważalny jest na łamach pisma marazm panujący wówczas w świecie sztuki polskiej. Sztuka nowoczesna weszła w fazę stabilizacji. W 1963 r. „Przegląd Kulturalny” został połączony z „Nową Kulturą”, tworząc tygodnik „Kultura”.

„Materiały do studiów i dyskusji z zakresu teorii i historii sztuki, krytyki artystycznej oraz metodologii badań nad sztuką”⁸⁹ stanowiły organ Państwowego Instytutu Sztuki i były czasopismem o charakterze interdyscyplinarnym. Pod tym tytułem i pod redakcją Juliusza Starzyńskiego funkcjonowały w latach 1950–1956. Przez następne dwa lata pismo to ukazywało się pod tytułem „Sztuka i Krytyka”. Pierwszy numer „Materiałów” został zdominowany przez zagadnienia plastyczne, sprovokowane przez otwarcie I Ogólnopolskiej Wystawy Plastyki. Ton wypowiedzi zawartych w piśmie artykułów nie odbiegał od panującej wówczas retoryki⁹⁰.

⁸⁵ W. Sokorski, *O rzeczywisty zwrot w naszej polityce kulturalnej*, tamże 1954, nr 16, s. 1.

⁸⁶ J. Ćwiertnia, *O smaku destylowanej wody, o metodzie uchylania drzwi i jeszcze o kilku sprawach natury artystycznej*, tamże 1955, nr 11, s. 8; M. Jastrun, *Wokół zamarznętej wody*, tamże, nr 14, s. 4; W. Borowski, J. Ludwiński, *O niedostrzeganiu jednego z najważniejszych przełomów w sztuce i o kilku sprawach z tym związanych*, tamże, nr 21, s. 4.

⁸⁷ R. Zimand, *Malarstwo przestaje być zabawą* (cykl artykułów), tamże, nr 29, s. 12, nr 30, s. 3, nr 32, s. 8, nr 33, s. 8; J. Guze, *Malarstwo*, tamże, nr 31, s. 3; M. Czerwiński, *Dobre początki*, tamże; B. Czeszko, *Drogi i manowce młodej plastyki*, tamże, nr 34, s. 1, 3.

⁸⁸ M. Porębski, M. Czerwiński, *Dwugłos o Wystawie Krakowskiej*, tamże, nr 51–52, s. 9; J. Przyboś, *O malarstwie i lirycie (uwagi polemiczne)*, tamże 1956, nr 2, s. 2–3; J. Ludwiński, *Bogusz, Gierowski*, tamże, nr 9, s. 6; J. Guze, *O 'pustym obszarze' w malarstwie*, tamże, nr 22, s. 5; A. Wat, *Abstrakcjonizm 'zwycięski'*, tamże, nr 27, s. 6; A. Osęka, *Wątpliwości i uwagi (z okazji wystawy łódzkich plastyków)*, tamże, nr 41, s. 8–9; tenże, *Jaremianka, tasyzm, Kantor*, tamże, nr 51–52, s. 5; J. Przyboś, *Widzenie ruchu*, tamże 1957, nr 2, s. 8; tenże, *Sztuka abstrakcyjna. Jak z niej wyjść?*, tamże, nr 45, s. 5; A. Osęka, *Taszyści i Grottgery*, tamże, nr 19, s. 6; tenże, *Spontanicznie i niespontanicznie*, tamże, nr 24, s. 10; B. Majewska, *Nasi nowocześni*, tamże, nr 44, s. 6–7; M. Porębski, *Jak nie wychodzić (uwagi polemiczne)*, tamże, nr 46, s. 6; A. Wojciechowski, *Chodzi o to, by wziąć lub zostawić*, tamże 1958, nr 2; s. 6; J. Przyboś, *U Denise René*, tamże, nr 4, s. 7.

⁸⁹ T. Adamowicz, „Materiały do studiów i dyskusji z zakresu teorii i historii sztuki, krytyki artystycznej oraz metodologii badań nad sztuką”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 410–418.

⁹⁰ W. Sokorski, *O bojową i odpowiedzialną krytykę artystyczną*, „Materiały do studiów i dyskusji z zakresu teorii i historii sztuki, krytyki artystycznej oraz metodologii badań nad sztuką” 1950, nr 2, s. 34–39; J. Starzyński, *Realizm mieszczański a realizm socjalistyczny*, tamże 1950, nr 1,

Pismem, któremu udało się zachować względną ciągłość wydawniczą jest „Kamena”⁹¹ Kazimierza Andrzeja Jaworskiego. W latach 1952–1956 „Kamena” ukazywała się jako kwartalnik, a następnie jako dwutygodnik (od 1957 r.) poruszający zagadnienia społeczno-literackie i była organem Oddziału Lubelskiego Związku Literatów Polskich. W latach 1959–1961 ukazywał się dodatek plastyczny pt. „Struktury”, który włączył się aktywnie w „nadrabianie zaległości” w sztuce po okresie socrealizmu. Mimo nieujawnienia w stopce redakcyjnej głównych animatorów dodatku wiadomo, iż byli to Jerzy Ludwiński i Wiesław Borowski oraz Urszula Czartoryska i Hanna Ptaszkowska. Pismo związane było z wybitną lubelską grupą „Zamek” oraz współdziałającą z nią ówczesną sekcją historii sztuki KUL. W „Strukturach” śledzono bieżące wydarzenia artystyczne i zamieszczano wypowiedzi ich dotyczące⁹².

Podsumowując powyższy przegląd działalności wybranych redakcji pism rysuje się klarowny obraz pewnych szerszych procesów i wątków tematycznych. W pierwszych latach po wojnie pojawiały się artykuły dotyczące wspomnień i refleksji nad przeżytymi doświadczeniami lat okupacji, ale również poruszające zagadnienia odbudowy zniszczeń wojennych. Wraz z upływem czasu naturalny entuzjazm związany z budową wolnej Polski uwikłany został w ideologię marksistowską. W kolejnych latach wypowiedzi na łamach prasy coraz częściej zyskiwały demagogiczny ton. Ówczesne środowisko artystyczne zostało wciągnięte do brzemiennej w skutki dyskusji nad realizmem w sztuce. Mimo niesprzyjających okoliczności w środowisku polskiej inteligencji wciąż tliły się nadzieje na odzyskanie niezależności w kształtowaniu oblicza polskiej sztuki i otwarciu się na nowatorskie tendencje płynące z Zachodu. Dlatego też komentatorzy życia artystycznego w okresie „odwilży” byli gotowi podjąć na łamach prasy dyskusje stymulujące rozwój sztuki zbuntowanej — awangardowej, jak na ówczesne polskie warunki.

---

s. 27–50; M. Porębski, *Dwa programy (z problematyki formalizmu w plastyce polskiej dwudziestolecia międzywojennego)*, tamże 1950, nr 1, s. 51–76.

⁹¹ A. Rottenberg, „Struktury”, [w:] *Polskie życie artystyczne 1945–1960...*, s. 463–465; D. Nałęcz, *Lata 1949–1956...*, s. 76

⁹² *III Ogólnopolska Wystawa Sztuki Nowoczesnej*, „Struktury” 1956, nr 5, s. 8; W. Borowski, *U kresu obrazu*, tamże, nr 6, s. 14; H. Ptaszkowska, *Dobre malarstwo o art fiction. III Ogólnopolska Wystawa Sztuki Nowoczesnej*, tamże, s. 15; J. Bogucki, *O wystawie*, tamże 1959, nr 6, s. 16; J. Ludwiński, *Jan Ziemski przeciw abstrakcji bezformnej*, tamże, nr 7, s. 9–10.

Bibliografia

- Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL*, red. U. Jakubowska, Warszawa 2011.
- Howorus-Czajka M., *Przenikanie idei informelu a prasa polska lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku*, Gdańsk 2013.
- Jagiello M., „*Tygodnik Powszechny*” i komunizm (1945–1953), Warszawa 1988.
- Jarocki R., *Czterdzieści pięć lat opozycji*, Kraków 1990.
- Jarowiecki J., *Prasa na ziemiach polskich XIX i XX wieku*, Wrocław 2013.
- Kowalska B., *Polska awangarda malarska 1945–1980. Szanse i mity*, Warszawa 1988.
- Koźniewski K., *Historia co tydzień. Szkice o tygodnikach społeczno-kulturalnych 1944–1950*, Warszawa 1977.
- Koźniewski K., *Historia co tydzień. Szkice o tygodnikach społeczno-kulturalnych 1950–1990*, Warszawa 1999.
- Łojek J., Myśliński J., Władyka W., *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988.
- Markowska A., *Sztuka w Krzysztoforach*, Kraków–Cieszyn 2000.
- Mielczarek T., *Od „Nowej Kultury” do „Polityki”. Tygodniki społeczno-kulturalne i społeczno-polityczne PRL*, Kielce 2003.
- Myśliński J., *Prasowy dyskurs o kulturze polskiej przed próbą implantacji socrealizmu*, „*Rocznik Historii Prasy Polskiej*”, t. XIII (2010), z. 1–2, s. 249–250.
- Polskie życie artystyczne 1945–1960*, red. A. Wojciechowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992.
- Żakowski J., *Anatomia znaku, czyli rozmowy o losach zespołu „Tygodnika Powszechnego” w latach 1953–56*, Warszawa 1988.